

ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Cilt: 1 Sayı: 1 Yıl: 2010

AHHİYAVA-HİTİT İLİŞKİLERİ VE AHHİYAVALILARIN BATI ANADOLU'DAKİ FAALİYETLERİ

AHHIYAWA-HITTITE RELATIONS AND THE ACTIVITIES OF AHHIYAWAIANS ON WESTERN ANATOLIA

Şeyma AY*

Özet

Batı Anadolu, Hitit ve Ahhiyava krallıkları arasındaki büyük mücadelenin cereyan ettiği bölgedir. Çünkü Hititler bu bölgedeki hakimiyetlerini devam ettirmek isterken, Ahhiyava kralları bu gücü parçalamaya çalışmışlardır. Bölgedeki federatif devletler varlıklarını sürdürürebilmek için bazen Ahhiyava Krallığı'nın bazen da Hitit Krallığı'nın yanında yer almışlardır.

Anahtar Kelimeler: Ahhiyava, Arzawa, Hititler.

Abstract

Western Anatolia, is a region where a great struggle occurred between the Hittite Kingdom and Ahhiyava Kingdom. Because the Hittite Kingdom wanted to continue its sovereignty in this region while Ahhiyava Kings were trying to break this power.

The federative states in this region acted sometimes on the side of Ahhiyava Kingdom and sometimes on the side of Hittite Kingdom for continue their existence.

Key Words: Ahhiyava, Arzawa, Hittite.

Hitit belgeleri ve az sayıdaki Mısır ve Ugarit kökenli belgelerden elde ettiğimiz bilgilere göre M. Ö. 2. Binyılda Batı Anadolu'da federatif devletçiklerin bulunduğunu görmekteyiz. Bu federatif devletçikler ise; Arzawa, Mira-Kuwalya, Wiluša, Karkiša, Maša, Šeha Nehri, Pitašša ve Lukka Ülkesi'dir. Bölgede, bu devletçiklere ait yazılı kaynakların bulunmaması lokalizasyon çalışmalarının oldukça farklı olmasına sebep olmuştur. Adı geçen devletçiklerle Hitit Devleti sürekli bir mücadele halindedir.

* Dr., Tarih Bölümü, Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar/Türkiye.

Burada şu soru aklımıza gelmektedir. Neden Hitit Devleti, Batı Anadolu'daki bu yerel krallıklarla mücadele halindedir? Ve Ahhiyava Devleti'nin bu mücadeledeki etkisi nedir? Şimdi bu sorulara cevap vermeye çalışalım.

M.Ö. 2. Binyıl Anadolu'su maden üretimi ve ticareti açısından önemli bir yere sahiptir. Bu özellik Ege Denizi'nin diğer yakasındaki Ahhiyava Krallığı'nın da gözünden kaçmamış olacak ki, Batı Anadolu'yu yerel krallıkları Hitit Devleti'ne karşı desteklemiştir. Buradaki amaç Batı Anadolu yoluyla gerek Anadolu'dan, gerekse Transkafkasya'dan rahatlıkla maden temin edebilmektedir.

Burada eskiçağda Anadolu'da madencilikle ilgili kısa bir bilgi vermek yerinde olacaktır. Anadolu madenleri ile ilgili en doyurucu bilgiyi şüphesiz Koloni Dönemi belgelerinden elde etmekteyiz. Anadolu'daki bakır üretimi ile ilgili bilgilerimiz M.Ö. 23. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Akkad kralı Naram-Sin Anadolu'nun merkezine yaptığı sefer neticesinde, çok miktardaki madeni Akkad Ülkesi'ne götürmüştür. Naram-Sin'in ganimet listesinde bol miktarda bakırdan ve gümüşten yapılmış eşyalar bulunmaktadır. Bu liste, Akkadlar çağında Anadolu'nun bakır ve gümüş madenleri bakımından ne kadar zengin olduğunu gösterir. M.Ö. 1770-1750 yılları arasına tarihlenen Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda da Anadolu, özellikle bakır madenleri ile dikkat çekmektedir. Asurlu tüccarlar Anadolu'dan satın aldıkları bakırı, devamlı surette memleketlerine göndermektedir. Belirtmekte fayda görüyoruz ki, Hitit metinlerinin bu konuda yeterince açıklayıcı bilgi vermemesinin sebebi, Hitit tarih yazıcılığının daha çok krallık ve dini konular ile ilgilenmesinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte Anadolu'nun metalürji geçmişi M. Ö. 8. Binyıl'a kadar uzanmaktadır. Bununla birlikte Ergani, Kızıl Tarla ve Murgul'daki bakır madenleri göz önüne alındığında, Anadolu'nun madencilik açısından önemi bir kez daha artmaktadır. Çayönü Tepesi ve Aşıklı Höyük'te bakır maden işlemeciliğine ait örnekler bulunmaktadır. Daha eski dönemlere bakacak olursak, M.Ö. 4. Binyılda Batı Anadolu'da Beycesultan, Kuruçay ve Iıpnar'da bakır madeninin kullanıldığını görmekteyiz¹.

Konumuz açısından değerlendirecek olursak, dönemin yani M.Ö. 2.Binyıl'ın başta gelen madeni bakır'dır. Hititler devrinde kullanılan madenlerin isimleri şunlardır; □eiri² (GUŞKİN, □UR□□U), □arki³ (KÜ.BABBAR, KASPU), ku(□a)nna⁴ (URUDU, ERU)⁵. Hitit metinleri, Orta ve Geç Bronz çağından itibaren metalin kullanımı ile ilgili bilgiler vermektedir. Buna göre aralarında Kizzuwatna'nın da bulunduğu pek çok bölgeden bakır elde edilmektedir. Bunun yanı sıra Alaşya adasından da Hatti memleketine bakır ithal edildiği bilinmektedir⁶. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Ahhiyava Ülkesi⁷ Anadolu'nun madenlerine yakından ilgi duymaktadır. Anadolu'nun güney doğusunda bulunan bakır madeni dolayısıyla Miken (Aka=Ahhiyava)tüccarları Afganistan ve İngiltere gibi uzak

¹ Ünsal Yalçın, "Ancient Metallurgy in Anatolia", **International Conference AMITEM 2008 Ancient Mining in Turkey and Eastern Mediterranean-International Conference AMITEM 2008**, s. 18-19,22.

² Altın

³ Gümüş

⁴ Bakır

⁵ Savaş Özkan Savaş, **Çivi Yazılı Belgeler Işığında Anadolu'da (İ.Ö. 2.Bin Yılında) Madencilik ve Maden Kullanımı**, T.T.K. Yay., Ankara 2006, s. 47.

⁶ Jana Siegelová, "Metals in Hittite Records", **International Conference AMITEM 2008 Ancient Mining in Turkey and The Eastern Mediterranean June 15-22 2008**, Ankara, s. 43, 49.

⁷ Ahhiyava Ülkesi'nin lokalizasyonu ile ilgili görüşlere ileri sayfalarda yer verilmiştir.

yerlerden bu madeni elde etmek yerine, doğal olarak, yakınlarında bulunan Anadolu topraklarından elde etmeyi uygun bulmuşlardır⁸.

Bakır madeninin yanı sıra kalay da kullanılan madenler arasında gelmektedir. Bakır ve kalayın karşımı ile Bronz madeni elde edilmektedir. M.Ö. 13. yüzyıla ait Hitit envanter metinlerinden birine göre kalay madeni Hitit Krallığı'na Kizzuwatna'dan gelmektedir. Fakat bu kalay'ın Kizzuwatna'ya Afganistan ve Malezya'dan getirilerek Suriye kıyılarından Akdeniz ve Anadolu'nun güney kıyılarına dağıtımı yapıldığı düşünülmektedir. Antalya-Kaş yakınlarında Ulu Burun deniz batığı ile Gelidonya deniz batığında bulunan çok sayıda kalayın büyük ihtimalle Afganistan ve Malezya'dan geldiği düşünülmektedir⁹.

Diğer taraftan metal işçiliğinin en önemli merkezlerinden biri Troad'da bulunmaktadır. Hemen belirtmeliyiz ki Kuzeybatı Anadolu, kalay ve bronzun en erken kullanıldığı bölgelerdendir. Anadolu'nun batı yakasında bulunan bakır madeni ise Kıbrıs adasından ticaret yoluyla gelmiş olmalıdır. Anadolu'nun merkezinde bulunan bakır madeni ise, Batı Anadolu'daki örneklerinden farklılık göstermektedir. Örneklerin Transkafkasya-Maikop örnekleri ile benzerlik göstermesi sebebi ile buradaki bakırın Kafkasya'dan geldiği söylenebilir. Transkafkasya'da M. Ö. 2. Binyıla bronz yapımında kalay-bakır karşımı kullanılmakzen, Anadolu'da Troad bölgesinde bakır-arsenik alaşımı kullanılmaktaydı¹⁰.

Diğer taraftan M.Ö. 2. Binyıl Batı Anadolu tarihini, Ahhiyava Ülkesi'nin¹¹ etkisini belirtmeden ve Batı Anadolu ile ilişkiler kapsamında Miken faktörü hesaba alınmadan geçmek mümkün olmaz. Ahhiyava Ülkesi'nin, Kıta Yunanistan'da mı yoksa Anadolu'da mı aranması gerektiği sürekli tartışılan bir konu olmuştur. Ahhiyava'nın lokalizasyonu ile ilgili bilgiler Hitit metinlerin incelenmesi ile de ortaya konulmaktadır. Bu metinlerden en önemlileri, Tawagalawa Metni, Milavanda Mektubu, Madduwatta'nın Suçları Metni, Amurru Antlaşması, Bo 5316 (Sınırlar Listesi)'dir¹².

Gasıp Krallar Devri olarak adlandırdığımız dönemin sonundan II. Tuthalya'nın tahta geçtiği döneme kadarki zamana "Karanlık Çağ" (M.Ö. 1500-1450) adı verilmektedir. İşte tam da bu dönemde Anadolu'nun merkezindeki bu kargaşadan faydalanan Mikenler/Akalar Troya, Efes, Milet, Müsgebi gibi Batı Anadolu sahillerinde yayılmaya başlamışlardır¹³.

Adı geçen ülke için ortaya atılan coğrafya tanımlamalarında dört bölge öne çıkmaktadır; Kuzeybatı Anadolu¹⁴, Kıta Karası Yunanistan¹⁵, Rodos¹⁶ ve Girit Adası¹⁷.

⁸K.A.Yener-H.Özbal, "Tin in the Turkish Taurus Mountains: The Bolkaradağ Mining District" *Antiquity* 61/1987, s. 220-226.; J.D.Muhly, "Sources of Tin and the Beginnings of Bronze Metallurgy", *AJA* 89/1985, s. 275-291.

⁹ Oktay Belli, *Anadolu'da Kalay ve Bronz'un Tarihçesi*, Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya 2004, s. 26-27.

¹⁰ J.D.Muhly, *Copper and Tin The Distribution of Mineral Resources and The Nature of The Metals Trade in The Bronze Age*, Connecticut 1973, s. 199-202.

¹¹ Onofrio Carruba, "A□□iyā e A□□iyawā, La Grecia E L'Egeo", *Studio Historiae Ardens* 74/1995, s. 7-21.

¹² Ömer Çapar, "Ahhiyava Sorunu", *TAD* 14/1983, s.406.

¹³ Ekrem Memiş, "Hitit Devletlerinin Batı Anadolu Politikası", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3/1994, s. 368.

¹⁴ Troad Bölgesi ve burada yapılan kazılar sebebiyle Troya Savaşının izlerinin bulunması, adı geçen bölgenin buraya lokalize edilmesine neden olmuştur.

¹⁵ Huxley, *Achaens and Hittites*, 1960, s. 33.; Güterbock, "The Hittites and The Aegean World 1: The Ahhiyava Problem Reconsidered", *AJA* 8-2/1983, s. 138.

¹⁶ Çapar, a.g.m., 1083, s.413.; Page, a.g.e., s.15.

Hitit metinlerinin incelenmesi ile Ahhiyava Ülkesi'nin deniz ile bağlantısı kesinleşmiş de bu defa da bu denizin Ege Denizi mi yoksa Marmara Denizi¹⁸ mi olduğu gündeme gelmiştir. 1924 yılında Emil Forrer ilk olarak Homeros Destanları'nda geçen Akalar'ın Ahhiyavalılar olabileceğini söylemiştir. Bu sav, F. Sommer tarafından tamamen reddedilmiş, fakat Schachermeyr her ne kadar somut bir delil gösteremese de Forrer tarafından ortaya atılan bu fikrin doğru olabileceğini söylemiştir. Ahhiyava-Aka eşitliğini en açık sözlü bir şekilde savunan ise Huxley olmuştur. Huxley'in bu fikrini Steiner ve Koşak'ın itirazları takip etmiştir. Küçük Asya'nın dışına, Yunan karasına ya da adalarından birine Ahhiyava Ülkesi'ni lokalize edenler genellikle Yunan teorisini savunanlar olmuştur. Asya kıtasına lokalize edenler ise Ahhiyava'nın Anadolu'yu bir unsur olduğunu iddia edenler ya da en azından burada Miken yerleşmesi olduğunu savunanlardır. Hatta öyle ki Akaları Anadolu yarımadasına yerleştirme fikrini savunanlar burayı Kilikya'dan, Pamphilya bölgesine buradan Troya ve hatta Trakya'ya kadar uzanan geniş bir alana yaymışlardır¹⁹. Bilindiği üzere Geç Tunç Çağı'nda Kıta Yunanistan'ında Mikenler/Akalar, Orta Anadolu'da Hititler hakimdiler. Arkeolojik verilere göre II. Tuthalya döneminden başlayarak (ca.M.Ö.1450) Akalar Batı Anadolu sahillerinde, özellikle Karya bölgesinde etkinlik kazanmaya başlamışlardır. Mellink'e göre Miletos'daki kazılar göz önüne alındığında, işgalciler yerli halkla bir arada yaşamaktadır²⁰, ancak Anadolu'nun kıyı bölgelerinde ele geçen Miken seramikleri bu bölgede bir Miken yerleşimi olduğunu göstermesinden çok, Mikenler'in bölge ile ticaretinin yoğun olduğu anlamını ortaya koymaktadır. M. Ö. 2. Binyıl Batı Anadolu arkeolojisine baktığımızda kıyı bölgelerde Miken, iç kesimlerde Hitit orijinli malzemeye rastlamaktayız. Bunun yanı sıra Ege Bölgesi'nde özellikle Girit'te ele geçen Hitit orijinli eserler de oldukça dikkat çekicidir. Bu eserlere örnek olarak Girit -Phaistos'ta ele geçen bir mühür baskısı (bir benzeri Karahöyük'te ele geçmiştir), Ayia-Triadha'da ele geçen bir kıvrımlı biblo (bir benzeri Alacahöyük'te ele geçmiştir), Mikenai'de ele geçen metal bir geyik ritonu, Teselya-Nezero'da ele geçen gümüş bir tanrı biblosu (bir benzeri Sivas-Dövk'te ele geçmiştir), Miletos'ta ele geçen küçük bir şişe, Rodos-Ialysos-'ta bulunan 2 adet mühür (Boğazköy, Alacahöyük, Beyce Sultan ve Tarsus'ta ki örneklerine benzemektedir), Mikenai'de bulunan üzerinde hiyeroglif Luwicesi işaretler bulunan bir mühür gösterilebilir²¹.

Hemen belirtmeliyiz ki; M.Ö. 2. Binyılda Batı Anadolu'da bulunan seramik türlerini incelediğimizde; Batı Anadolu'nun kuzey batısında gri seramik, güney batısında kırmızı seramik, Konya ovasında ise kırmızı ve krem rengi seramik parçalarına rastlanmıştır²².

¹⁷ O.R. Gurney, **The Hittites**, London 1952, s.55.

¹⁸ Macqueen, "Geography and History in Western Asia Minor in the Second Millennium B.C.", **AS 18/1968**, s.190.; J. Mellaart, "Anatolian Trade with Europe and Anatolian Geography and Culture Provinces in the Late Bronze Age", **AS 18/1968**, s. 179.; A. Goetze, *Kleinasiens, Kulturgeschichte des Alten Orients*, München 1957, s. 183.; Houwink ten Cate, "Contact Between the Aegean Region and Anatolia in the Second Millennium B.C: Anatolian Evidence for Relations with the West in the Late Bronze Age", (ed. R. A. Crossland-A. Birchall) **Bronze Age Migrations in the Aegean**, London 1974, s. 148.

¹⁹ Güterbock, a.g.m., 1983, s. 133.

²⁰ Machteld J. Mellink, "Archeological Comments on Ahhiyava-Achaiaans in Western Anatolia", **AJA 87-2/1983**, s. 139.

²¹ Eric H. Cline, "Hittite Objects in the Bronze Age Aegean", **AS 41/1991a**, s. 134-136.

²² E.R.Jewell, **The Archaeology and History of Western Anatolia During the Second Millennium B.C.**, Chicago University Microfilms 1974, s. 359.

Batı Anadolu bölgesinin yerli seramik türü ince nitelikli ve kaba nitelikli seramik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İnce nitelikli seramik, genelde kırmızı, devetüyü, kahverengi ve gri tonlarındadır. Kaba seramikte hamur rengi koyu kırmızı, kiremit, kahverengi, gri ve siyah renklerde. Aynı şekilde Batı Anadolu'da görülen ikinci seramik türü olan Miken seramiği ince nitelikli bir hamur yapısına sahiptir. Bezeme ve formlarda gözlenen değişiklikten dolayı Yerli Miken Seramiği ve İthal Miken Seramiği olmak üzere iki alt gruba ayrılır. Yerli Miken Seramiği ince bir yapıya sahip olmakla birlikte kırmızı, devetüyü ve sarı tonlardadır. Çok ince bir hamura sahip olan İthal Miken Seramiği ise bej-krem, pembe- pembemsi-devetüyü-, sarı ve yeşilimsi-sarı olmak üzere çeşitli tonlardadır. Üçüncü tür seramik grubunu ise yiv ve kabartma desenli Minyas Seramiği oluşturmaktadır. Bu grup da kendi arasında Gri Minyas Seramiği ve Diğer Renklerdeki Minyas Seramiği olmak üzere ayrılmıştır. Gri Minyas Seramiğinde grinin açık ve koyu tonları kahverengimsi gri tonlar bulunmaktadır. Diğer Minyas Seramiği olarak tanımladığımız gruptakiler ise sarı ve kırmızı renktedir²³.

Anadolu'da uzun yıllar yapılan kazı çalışmalarına rağmen yeterli miktarda Miken el yapımı ürüne rastlanılmamıştır²⁴. Aynı şekilde Yakınoğu dünyasından Hititler, Ege Bölgesinde sanat eserlerine en az sayıda rastlanan kavim olma özelliğini de taşımaktadır²⁵. Bunun yanı sıra, merkezi Anadolu topraklarında da Miken ürünü sayısı oldukça azdır. Maşat'ta bulunan yedi parça ise Miken grubu malları temsil etmektedir. Bu parçalardan biri de M.Ö.13. yüzyıla tarihlenmektedir²⁶. Hemen belirtmemiz gerekmektedir ki Linear B tabletlerinde de Hititler'e ait bir bilgi bulunmamaktadır. Miletos'ta bulunan Hititler'e ait bir parça ise Batı Anadolu'daki Miken-Hitit etkileşimine dair bir iz vermektedir²⁷.

Batı Anadolu'da daha çok seramik türlerine bağlı olarak saptanan Erken Tunç Çağı kültür bölgeleri Troya I-Yortan, Beycesultan EB I, İznik-Frigya ve Likya-Pisidya olarak sınıflandırılabilir²⁸.

Orta Tunç Çağı'ndan itibaren Batı Anadolu'da görülmeye başlayan gri Minyas seramiğinin, çıkış noktasının neresi olduğu hala tartışılan bir konudur. Minyas seramiğinin Yunanistan, Makedonya veya Anadolu çıkışı olduğu öne sürülmektedir. Minyas seramiği gri, kırmızı ve devetüyü renklerinde hamura sahiptir ve Gediz Nehri'nin güneyinden itibaren örneklerine rastlanmaktadır. Yerli seramikte bezeme biçimleri daha çok çizi, yiv, kabartma olmak üzere çeşitlidir²⁹.

Arkeolojik verilerden başka, Hitit metinlerinde Ahhiyava Ülkesine ışık tutan bilgiler bulunduğunu yukarıda belirtmiştik. Unutmamak gerekir ki; Hitit metinleri insan gruplarından daha çok coğrafi bölgelere işaret etmektedir. Hititler bir kara devletidir, bu sebeple Ahhiyava ve Hitit Krallıkları'nın ilişkileri her ikisinin de egemenlik sahalarının birbirine yaklaştığı anda başlamaktadır. Bu birleşme noktası da şüphesiz Milawanda'dır.

²³ Sevinç Günel, **Panaztepe II- M.Ö. 2. Bine Tarihlendirilen Panaztepe Seramiğinin Batı Anadolu ve Ege Arkeolojisindeki Yeri ve Önemi**, T.T.K, Ankara 1999, s.29, 32, 36, 38.

²⁴ Arkeolojik verilere göre M.Ö.1375-1300 yılları arasında, Miletos, İasos ve Müsgebi'de Miken seramikler bulunmaktadır.

²⁵ Eric Cline, "Hittite Objects in the Bronze Age Aegean", **Anatolian Studies 41 /1991a**, s. 140.

²⁶ Cline, "A Possible Hittite Embargo Against The Myceneans", **Historia 60/1991b**, s. 1-3.

²⁷ Cline, a.g.m., 1991b, s. 7.

²⁸ T. Efe, "Kültür Gruplarından Krallıklara: Batı Anadolu'nun Tarihöncesi Kültürel ve Siyasal Gelişim Profili", **Colloquium Anatolicum III/2004**, s. 19.

²⁹ Nicholas Bayne, "The Grey Wares of North-West Anatolia: In The Middle and Late Bronze Age and The Early Iron Age and Their Relation to The Early Greek Settlements", **Asia Minor Studien Band 37**, Bonn 2000, s. 16.

Fakat bu bölgeye Aka bölgesi demek de zordur çünkü Akaların sahil bölgelerinde, Ras Şamra (Ugarit)'da dâhil olmak üzere, ticaret yaptıkları bilinmektedir³⁰. Eğer Milawanda'ya Aka bölgesi dersek, tüm Akdeniz sahillerine aynı tanımlamayı yapmamız gerekir ki bu doğru değildir. Tüm bu tartışmalardan sonra Hitit-Ahhiyava ilişkilerine değineceğiz.

Nitekim, II. Tuthalya ve I. Arnuwanda dönemleri hakkında bilgi veren Madduwatta Metnine baktığımızda da, Madduwatta'nın Ahhiyavalı Attarişşiya tarafından ülkesinden kovulduğunu görmekteyiz. Bunun üzerine Hitit kralı, vassalı Madduwatta'dan Attarişşiyaş ile olan tüm bağlantısı kesmesini emretmiştir;

"...Bak şimdi, ben sen Madduwatta'yı Attarişşiya'nın kılıcından kurtardım. Sen şimdi bana ve Hitit ülkesine ait ol! Ben Zippaşla Dağı yöresini ve Şiyanti Irmağı topraklarını senin idarene devrettim..."³¹

Bu bilgiden hareketle Karya ve Ionya'daki Miken yayılımı M.Ö. 15 yüzyıla kadar uzanabileceği söyleneceği de³², bu ifadeden bir hakimiyet anlamı çıkarılmamalıdır. Bu durumu deniz aşırı bir krallığın Batı Anadolu bölgesindeki ticari etkinliği olarak tanımlamak daha doğru olacaktır.

Bununla birlikte Prof. Yakar'ın görüşüne göre II. Tuthalya'nın Aşşuwa seferi esnasında krala boyun eğenler arasında Ahhiyava Kralının da bulunduğu izlenimi verilmektedir³³.

Bununla birlikte I. Şuppiluliuma döneminden de Ahhiyava Ülkesi'ne ait bilgiler elde etmekteyiz. Şuppiluliuma'ya göre, Ahhiyava, kraliyet cezalarının uygulanabileceği gayet güvenli bir sürgün yeridir. Bu durum bize bu ülkelerin hiç olmazsa bir süreliğine dost olduklarını gösterir³⁴.

II. Murşili'nin yıllıklarının Batı Anadolu ile ilgili bilgi veren bölümlerine baktığımızda Uhhaziti'nin, Ahhiyava kralıyla işbirliğine girerek Hititler üzerine saldırdığını ve Millawanda'yı ele geçirdiğini görmekteyiz. Bunun üzerine Hitit kralı Apaşa üzerine sefere çıkmış, kralın geldiğini duyan Arzawa prensi Uhhaziti gemi ile Apaşa'dan Ahhiyava memleketine kaçmıştır. Daha sonra Uhhaziti'nin oğlu Tapalazunavali kaçtığı adadan Puranda kentini savunmak için geri dönmüş³⁵ ve başarısız olmuş, diğer oğlu Piyamainara da Ahhiyava kralının desteğini alarak Batı Anadolu topraklarında faaliyetlere girişmiştir. II. Murşili'nin yıllıklarında geçen (KBo III. 4 31-32), II. Murşili'den kaçan Ahhiyava'nın müttefiki Uhhaziti'nin uğrak noktasını belirten ve Luwice kökene sahip olması muhtemel gursanaanza kelimesi "adalara" manasına gelmektedir. Aynı kelime gursawa formunda KUB XXV.91 numaralı metinde de geçmektedir. Metinde Ahhiyava kralının bir zamanlar Hitit mülkü olduğu söylenen adalar üzerinde kazandığı galibiyetten bahsedilmektedir³⁶.

³⁰ Lord William Tylour, *The Mycenaean*, Thames and Hudson, 1983, s. 158.

³¹ Ünal, *Hititler Devrinde Anadolu-Kitap 1*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003a, s. 16; J.T.Hooker, *Mycenaean Greece*, London 1976, s. 127.

³² Jak Yakar, "Anatolian Civilization Following The Disintergration of The Hittite Empire: An Archaeological Appraisal", *Tel Aviv* 20/1993, s. 7.

³³ Jak Yakar, *Anadolu'nun Etnoarkeolojisi-Tunç ve Demir Çağlarında Kırsal Kesimin Sosyo-Ekonomik Yapısı*, Homer Kitapevi, İstanbul 2007, s. 291.

³⁴ J.G.Macqueen, a.g.m., 1968, s. 180.

³⁵ Ahhiyava Kralı, Uhhaziti tebasını bırakarak Hititler'in önünden kendisine sığındıktan sonra, Batı Anadolu'daki etkinliğini Hititlere bırakmak istememiştir. Bu sebeple Uhhaziti'nin oğlu Tapalazunavali'yi II. Murşili üzerine sevk etmiştir.

³⁶ Donald Easton, "Has The Trojan War Be Found?", *Antiquity* 59/1985, s. 192.

II. Murşili Tapalazunawali ile Puranda da yaptığı mücadeleden galip olarak çıkmıştır. Kral, Arzawa Kralı'nın tıpkı babası gibi kaçması üzerine yanına çok sayıda NAM.RA alarak onları Hattuşa'ya sevk etmiştir. Burada amaç şüphesiz kendine bölgede sorun çıkartacak ve isyana kalkışacak bir unsurun kalmasını istememesidir. II. Murşili dönemine kadar, Hitit Devleti Batı Anadolu'da bir siyasi etkinlikten ziyade, bir göz korkutma politikası uygulamış, bölgeye yaptığı seferler ile ganimet toplamıştır³⁷.

Bunu yanı sıra sözü geçen döneme ait Ahhiyava Memleketi ile ilgili bilgi veren diğer belgeler; hasta kral II. Murşili'ye yardım etmek için Hattuşa'ya getirtilmiş Ahhiyava tanrısı ve Lazpa (Lesbos) tanrısının olduğu kehanet metni (KUB V.6) ve II. Murşili'nin annesi Ahhiyava'ya sürgün edildiğini anlatan bir metindir (KUB XIV. 2). II. Murşili'ye gönderilen Lesbos tanrısı daha sonraları Apollo ile özdeşleştirilen Smintheus'tur³⁸.

Adı bilinmeyen, fakat II. Murşili ya da Muvattali olduğunu düşündüğümüz³⁹, bir Hitit kralı tarafından yazılan Tawagalawa Mektubu ise Hitit-Ahhiyava ilişkileri hakkında bilgi veren en bilindik belge olması sebebi ile oldukça önemlidir. Metinde her iki kralın da ismine değinilmemiştir. Mektupta Ahhiyava kralına “biraderim” diye hitap edilmektedir. Mektuptan anlaşıldığı kadarı ile Tawagalawa, Ahhiyava kralının kardeşidir. Burada dikkat çeken nokta mektupta Hitit kralı'nın Ahhiyava kralı adına çalışan Piyamaradu isimli isyancının Milavanda'daki faaliyetleri için Ahhiyava kralını bilgilendirmesidir. Bunun üzerine Hitit kralı metinden anlaşıldığı üzere Ahhiyava kralının bir tabisi olan Milavanda şehrine gider, fakat buraya ulaştığında Piyamaradu'nun deniz yoluyla kaçtığını öğrenir (KUB XIV.3 I 53-74);

“...Böylece ben Millawanda'ya gittim. Ancak şu niyetle gittim: ‘Kardeşime bağlı olanlar Piyamaradu'ya yapacağım sitemleri duyacaklar’. Fakat Piyamaradu tekniyle kaçmış. Awayana ve Atpa, ona karşı yaptığım uyarıları duydular. Şimdi o onların kayınpederi olduğundan, onlar neden durumu gizliyorlar?...⁴⁰”

Milavanda'yı sadece Piyamaradu değil, Tawagalawa da terk etmiştir. Piyamaradu artık Ahhiyava'dadır ve Ahhiyava kralının koruması altındadır.

Mektuptan anlaşıldığı üzere Ahhiyava kralının kardeşi olan Tawagalawa Hitit kralının vassalı olarak bir takım imtiyazlar ve toprak istemektedir. Şunu hemen belirtmeliyiz ki, Akalar ile Hititlerin mektuplaşmalarından, Batı Anadolu'daki Aka hâkimiyet sahalarında Hititçe'nin kullanıldığını anlamaktayız⁴¹.

Tawagalawa'nın vassalık istemesi ve sonrasında hemen vazgeçmesi bir politik manevra olarak düşünülebilir. Bu sebeple Tawagalawa Hitit kralının kendisine de saldırmamasından çekinmiştir diyebiliriz. Bu bağlamda vasallık istemesi bir koruyucu önlem niteliğindedir, gücünü tamamen topladığında ise bu fikrinden vazgeçmiştir⁴².

³⁷ Hatta öyle ki, Mellaart'a göre Deniz Kavimleri Göçü olarak adlandırılan olay, Hitit Devleti'nin yıkılmasını fırsat bilen Arzawa kavimlerinin Kuzey Suriye yönünde yaptığı bir sefer hareketinden başka bir şey değildir. Bkz; James Mellaart, “Anatolia and the Indo-Europeans”, **JEOL 9-1,2/1981**, s. 143.

³⁸ Hooker, a.g.e., 1976, s. 125, 130.; Huxley, a.g.e., 1960, s. 5-6, 13.

³⁹ KUB XIX. 5. Gurney, **The Hittites**, London 1952, s.49.

⁴⁰ Garstang&Gurney, a.g.e., 1959, s. 112.

⁴¹ Mellink, a.g.m., 1983, s. 140.

⁴² Joseph Morris, “*The Origins of The Sea Peoples*”, **Florida State University Arts & Sciences-Classics, Article 199**, 2006, s. 17.

IV. Tuthalya dönemine tarihlenen Milawanda Mektubu⁴³ ve Šausmaguva Antlaşması⁴⁴ (KUB XXIII.1 IV 18) Ahhiyava Ülkesi hakkında bilgi vermektedir⁴⁵. Mektupta Wiluša'nın görevden alınan kralı Walmu'nun ülkesinden kaçtığı ve mektubun alıcısının koruması altında girdiğini belirtilmektedir. IV. Tuthalya ile Amurru Ülkesi kralı Šausgamuwa arasında yapılan antlaşmada, Hitit kralının kendisi ile eşit olarak saydığı krallar arasında Mısır, Babil, Asur, sonradan silinmiş olan Ahhiyava Ülkesi kralı bulunmaktadır. Antlaşmada geçen tüm ülkeler eşit statüde sayılırken, antlaşma metninde geçen "Ahhiyava ülkesinin hiçbir gemisi ona (Asur kralına?) gitmesin..."⁴⁶ ifadesi Ahhiyava ile Hitit Devletleri arasında bir gerginliğin olduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte III. Arnuwanda'nın da Ahhiyava kralı olduğu düşünülen Antarauva'ya gönderdiği mektupta (KUB XXVI.91), adı geçen krala "biraderim" diye hitap etmesi, Ahhiyava'nın artık büyük bir devlet olduğunun göstergesidir⁴⁷.

Ahhiyava Kralı Batı Anadolu'daki hâkimiyetini sağlamlaştırmak için, buradaki beyliklerde bizzat isyanlar çıkarmış ve buradaki krallara Ahhiyava Ülkesi'nde, Uhhaziti, Tapalazunawali, Piyamaradu örneğinde olduğu gibi, sığınma hakkı vermiştir.

Asıl dikkat çeken nokta; yeri henüz kesin olarak tespit edilemeyen, ancak bize göre Kıt'a karası Yunanistan'ında olması gereken Ahhiyava Ülkesi, II. Tuthalya zamanında Aşšuwa Konfederasyonu'na, II. Murşili zamanında ise Arzawa Ülkesi'ne Hititler karşısında arka çıkarak, gereksinim duyduğu madene daha ucuza ve daha kısa zamanda ulaşmayı hedeflemiştir. Ahhiyava'nın nihai hedefi Troya Savaşları'nda kesin biçimiyle karşımıza çıkacaktır. Bu dönemde Akalar olarak tanımladığımız Ahhiyava boğazların kontrolü için bir kadın kaçırma olayını bahane ederek, zamanında kışkırttığı Batı Anadolu kavimlere karşı savaşmıştır.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki; Ahhiyava Devleti'nin Batı Anadolu'daki etkinliği, burada bulunan Arzawa, Mira ve Kuwalya, Wiluša, Karkiša, Pitašša, Lukka, Šeha Nehri Ülkesi gibi federatif oluşumları Hitit Devleti'ne karşı kışkırtmaktan ve ticari olmaktan öteye gitmemiştir. Adı geçen beylikleri Hitit Devleti'ne karşı kışkırttıysa da, bu beyliklerin Kadeş Savaşı esnasında Hitit ordusuna dahil olup, Hitit Devleti safında Mısır birliklerine karşı savaştığı gözden kaçmamalıdır. Ahhiyava Devleti'nin en güçlü olduğu dönem, Hitit İmparatorluğu'nun da en güçlü olduğu döneme rastlar. Hitit İmparatorluğu'nun, Egeli kavimlerin göçü ve Gaška kabilelerinin saldırısı sebebiyle, güç kaybetmeye başlaması paralele olarak Ahhiyava Devleti'nin ekonomik anlamda sıkıntıya girmesi kaçınılmaz olmuştur.

⁴³ Emil Forrer, *Die Nachbarländer des Hatti-Reiches von Arzawa Griechenland, Forschungen Band 1- Heft 2*, Berlin 1929, s. 233-261. Hawkins ve Singer'a göre; Milawanda mektubu olarak bilinen tarihi belge, IV. Tuthalya tarafından, Mira kralı Tarkasnawa'ya gönderilmiştir. Bkz: Hawkins, a.g.m., 1998, s. 19.

⁴⁴ Horst Klengel, "Historischer Kommentar Zum Šausgamuwa-Vertrag", *Studio Historiae Ardens* 74/1995, s. 159-172.; Cline, a.g.m., 1991a, s. 6. ; Carruba, a.g.m., 1995, s. 8.

⁴⁵ Klengel, a.g.m. 1995, s. 171.

⁴⁶ Karauğuz, *Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devleti'nin Siyasi Antlaşma Metinleri*, Konya 2002, s. 201.

⁴⁷ Memiş, a.g.m., 1994, s. 373.

KAYNAKÇA

- BAYNE Nicholas, "The Grey Wares of North-West Anatolia: In The Middle and Late Bronze Age and The Early Iron Age and Their Relation to The Early Greek Settlements", *Asia Minor Studien Band 37*, Bonn 2000.
- BELLİ Oktay, **Anadolu'da Kalay ve Bronz'un Tarihçesi**, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya 2004.
- CARRUBA Onofrio, "A□□iyā e A□□iyawā, La Grecia E L'Egeo", *Studio Historiae Ardens 74/1995*, s. 7-21.
- CLINE Eric H., "Hittite Objects in the Bronze Age Aegean", *AS 41/1991a*, s. 133-143.
- CLINE Eric, "A Possible Hittite Embargo Against The Myceneans", *Historia 60/1991b*, s. 1-9.
- ÇAPAR Ömer, "Ahhiyava Sorunu", *TAD 14/1983*, s.387-415.
- EASTON Donald, "Has The Trojan War Be Found?", *Antiquity 59/1985*, s. 188-196.
- EFE T., "Kültür Gruplarından Krallıklara: Batı Anadolu'nun Tarihöncesi Kültürel ve Siyasal Gelişim Profili", *Colloquium Anatolicum III/2004*, s. 15-29.
- FORRER Emil, *Die Nachbarlander des Hatti-Reiches von Arzaova Griechenland*, *Forschungen Band 1- Heft 2*, Berlin 1929.
- GOETZE A., **Kleinasien, Kulturgeschichte des Alten Orients**, München 1957.
- GURNEY O.R., **The Hittites**, London 1952.
- GUTERBOCK H.G., "The Hittites and The Aegean World 1: The Ahhiyava Problem Reconsidered", *AJA 8-2/1983*, s. 133-138.
- GÜNEL Sevinç, **Panaztepe II- M.Ö. 2. Bine Tarihlendirilen Panaztepe Seramiğinin Batı Anadolu ve Ege Arkeolojisindeki Yeri ve Önemi**, T.T.K, Ankara 1999.
- HOOKE J.T., **Mycenaean Greece**, London 1976.
- HUXLEY G.L., **Achaeans and Hittites**, 1960.
- JEWELL E.R., **The Archaeology and History of Western Anatolia During the Second Millenium B.C.**, Chicago University Microfilms 1974.
- KARAĞÜZ Güngör, **Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devleti'nin Siyasal Antlaşma Metinleri**, Konya 2002.
- KLENGEL Horst, "Historischer Kommentar Zum Šaušgamuwa-Vertrag", *Studio Historiae Ardens 74/1995*, s. 159-172.
- TYLOUR Lord William, **The Mycenaean**, Thames and Hudson, 1983.
- MACQUEEN J.G., "Geography and History in Western Asia Minor in the Second Millenium B.C.", *AS 18/1968*, s.169-185.
- MELLAART J., "Anatolian Trade with Europe and Anatolian Geography and Culture Provinces in the Late Bronze Age", *AS 18/1968*, s.187-202.
- MELLAART James, "Anatolia and the Indo-Europeans", *JEOL 9-1,2/1981*, s. 135-149.
- MELLINK Machteld J., "Archeological Comments on Ahhiyava-Achaians in Western Anatolia", *AJA 87-2/1983*, s. 138-141.
- MEMİŞ Ekrem, "Hitit Devletlerinin Batı Anadolu Politikası", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3/1994*, s. 367-375.
- MORRIS Joseph, "The Origins of The Sea Peoples", *Florida State University Arts & Sciences-Classics, Article 199*, 2006.
- MUHLY J.D., "Sources of Tin and the Beginnings of Bronze Metallurgy", *AJA 89/1985*, s. 275-291.

- MUHLY J.D., **Copper and Tin The Distribution of Mineral Resources and The Nature of The Metals Trade in The Bronze Age**, Connecticut 1973.
- SAVAŞ Savaş Özkan, **Çivi Yazılı Belgeler Işığında Anadolu'da (İ.Ö. 2.Bin Yılında) Madencilik ve Maden Kullanımı**, T.T.K., Ankara 2006.
- SIEGELOVÁ Jana, "Metals in Hittite Records", **International Conference AMITEM 2008 Ancient Mining in Turkey and The Eastern Mediterranean June 15-22 2008**, Ankara, s. 43-56.
- CATE Houwink, "Contact Between the Aegean Region and Anatolia in the Second Millennium B.C: Anatolian Evidence for Relations with the West in the Late Bronze Age", (ed. R. A. Crossland-A. Birchall) **Bronze Age Migrations in the Aegean**, London 1974.
- ÜNAL Ahmet, **Hititler Devrinde Anadolu-Kitap 1**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003.
- YAKAR Jak, "Anatolian Civilization Following The Disintegration of The Hittite Empire: An Archaeological Appraisal", **Tel Aviv 20/1993**, s.3-28.
- YAKAR Jak, **Anadolu'nun Etnoarkeolojisi-Tunç ve Demir Çağlarında Kırsal Kesimin Sosyo-Ekonomik Yapısı**, Homer Kitapevi, İstanbul 2007.
- YALÇIN Ünsal, "Ancient Metallurgy in Anatolia", **International Conference AMITEM 2008 Ancient Mining in Turkey and Eastern Mediterranean-International Conference AMITEM 2008**, s. 15-43.
- YENER K.A., -H. Özbal, "Tin in the Turkish Taurus Mountains: The Bolkardeş Mining District" **Antiquity 61/1987**, s. 220-226.